

Wel of geen cijfers geven? Een nuancering

Formatief beoordelen is bezig aan een stevige opmars in het onderwijs, ook in de lichamelijke opvoeding. Het is een manier van didactisch handelen, waarbij heel wat meer komt kijken dan (alleen) het verminderen van het aantal toetsmomenten, of het geven van meer feedback. En het is zeker iets anders dan het simpelweg afschaffen van cijfers.

TEKST LARS BORGHOUTS

Geen cijfers meer geven. Dat is iets dat nog maar kortgeleden ondenkbaar leek, maar inmiddels toch steeds vaker voorkomt binnen de LO. Dit heeft te maken met de wens om de zogenaamde 'afrekencultuur' op scholen te verminderen, en meer gepersonaliseerd onderwijs te bieden. Voor je echter een beslissing zou nemen over het al

Vaardigheden tonen ▼

dan niet geven van cijfers, is het belangrijk om goed na te denken over de onderliggende redenen, de alternatieven, en mogelijke gevolgen. Cijfers van 1 tot 10 worden in Nederland gezien als onderdeel van de traditionele beoordelingspraktijk. Toch is dit niet altijd zo geweest. Aan het begin van de twintigste eeuw was er nog geen uniform cijfersysteem op scholen; er werd bijvoorbeeld ook wel op een schaal van 1 tot 5 beoordeeld (Dane, 2014). Ook is de kritiek op de overheersende cijfercultuur niet nieuw. Al in 1966 stelde de Amsterdamse hoogleraar (en bedenker van de Cito-toets) Adriaan de Groot in zijn publicatie 'Vijven en Zessen' dat er aan cijfers ten onrechte een onaantastbare status toegekend werd. Maar waarom gebruiken we dan cijfers?

Summatief zonder feedback

Cijfers zijn meestal de uitdrukking van een summatieve beoordeling. Summatief beoordelen vindt plaats aan het *einde van een leerproces*, om te zien in hoeverre een leerling het leerdoel van de onderwijseenheid heeft gehaald. Dit is wat er bij LO in veel gevallen gebeurt aan het einde van elke lessenreeks. De leerlingen hebben bijvoorbeeld vijf weken volleybal gespeeld, en krijgen dan in de laatste les een cijfer. De week erna staat er weer een ander onderdeel op het programma, bijvoorbeeld ringzwaaien. Volleybal wordt dus (voorlopig) afgesloten, en er wordt besloten of de leerling het heeft 'gehaald'. Dat is immers het doel van een summatieve beoordeling. Het cijfer geeft geen informatie aan de leerling wat er wel en niet goed was aan zijn of haar prestatie. Wanneer je een 5 krijgt voor volleybal, zonder dat daar feedback bij wordt

gegeven, moet je er maar naar raden wat je de volgende keer moet verbeteren om een voldoende te kunnen halen.

Formatieve beoordeling dient juist wel feedback te geven, en het geven van alleen een cijfer kan dus nooit formatief zijn. Moeten we dan stoppen met summatief beoordelen bij LO? Zeker niet. Wanneer je een summatieve beoordeling ziet als een eindbeoordeling, dan is er weinig op tegen. Zowel leerlingen, ouders en leraren, als ook de school en de Onderwijsinspectie zullen eens in de zoveel tijd willen weten of de leerdoelen van het vak zijn bereikt. Daarvoor zijn summatieve beoordelingen geschikt. En die kunnen (maar hoeven niet te) worden uitgedrukt met een cijfer. Een andere vraag is of je wilt dat dit cijfer voor LO, *gevolgen* heeft. Je kunt bijvoorbeeld ook een cijfer geven aan het einde van een lessenreeks, maar deze niet laten meetellen voor het rapport. Of je kunt het wel laten meetellen voor het rapport, maar vervolgens LO op geen enkele wijze invloed laten hebben op de bevordering van een leerling naar het volgende leerjaar. Of dit het geval is, is in Nederland aan de scholen zelf, en de wenselijkheid hiervan laten we hier verder buiten beschouwing.

De nadelen van cijfers

Cijfers kunnen dus een handige uitdrukkingvorm zijn voor summatieve beoordelingen. Maar waar komt dan de groeiende afkeer van cijfers in het onderwijs vandaan? In recente publicaties over formatief beoordelen worden hiervoor verschillende redenen aangevoerd. Een van die publicaties is 'Embedding Formative Assessment' van Dylan Wiliam en Siobhan Leahy (2015), in het Nederlands vertaald onder de aansprekende titel 'Cijfers Geven Werkt Niet'. De vertaler en onderwijsonderzoeker René Kneyber, die de Nederlandse titel bedacht, pleit overigens niet perse voor het volledig afschaffen van cijfers, maar voor het intelligent mixen van summatief toetsen en formatief handelen. Daarbij kunnen leerlingen nog steeds een rapport krijgen met cijfers (Kneyber, 2018). Hierdoor begrijpen leerlingen, ouders en leraren (die immers cijfers gewend zijn), gemakkelijk 'hoe het ervoor staat'. Volgens de meeste experts hoeven cijfers dus niet meteen afgeschaft te worden. Wel wordt er vrij algemeen gepleit voor het terugdringen van het *aantal* cijfers (en summatieve toetsen). Want te veel cijfers kan wel degelijk negatieve gevolgen hebben.

Ten eerste gaan leerlingen de cijfers als een doel op zich beschouwen. Wanneer er maar weinig formatief wordt gehandeld, en leerlingen dus niet goed op de hoogte zijn van de leerdoelen en hun vordering op weg ernaartoe, zijn zij vooral bezig met het halen van een goed cijfer (of in ieder geval een voldoende). Dat heeft als ongewenst gevolg dat het leren direct ophoudt wanneer het

cijfer eenmaal is gegeven, en dat leerlingen verder niet reflecteren op hun sterke en zwakke kanten. Ten tweede kunnen cijfers leiden tot een zogenaamde '*fixed mindset*'. Wanneer een leerling voor LO elke paar weken (ongeveer) een zes krijgt, gaat die leerling denken dat hij of zij een zes is. Een leerling met zo'n *fixed mindset* gaat zelf geloven dat het niet veel uitmaakt hoe hard je je best doet, omdat het uiteindelijke resultaat toch altijd hetzelfde is ('Ik kan het gewoon niet'). Dat komt de motivatie niet ten goede.

Tenslotte leiden cijfers tot schijnnaauwkeurigheid. Vaak wordt er niet alleen beoordeeld

Tenslotte leiden cijfers tot schijnnaauwkeurigheid. Vaak wordt er niet alleen beoordeeld van 1 tot 10, maar wordt er zelfs met tienden gewerkt

van 1 tot 10, maar wordt er zelfs met tienden gewerkt. Zo kan een twaalfjarige leerling een 7,2 krijgen voor volleybal, terwijl haar vriendin een 7,4 heeft. In veel gevallen liggen er onder de beoordeling bij LO niet eens eenduidige, uitgeschreven beoordelingscriteria (Borghouts, Slingerland & Haerens, 2017). Dus hoewel onze leerling er door het cijfer van overtuigd is dat ze 'minder goed kan volleyballen' dan haar vriendin, is het maar de vraag of de gymleraar dit wel zo nauwkeurig kan beoordelen.

Alternatieven voor rapporteren

LO wordt ook wel een 'vormend' vak genoemd, in de zin dat het niet primair kwalificeert voor vervolgstudies, maar vooral bijdraagt aan de persoonsvorming en de socialisering in onze bewegingscultuur. Dat vormende karakter wil uiteraard niet zeggen dat LO een 'minder belangrijk' vak is. Sterker nog, er is de laatste paar jaar juist een hernieuwde aandacht gekomen voor de vormende taak van het onderwijs ('*bildung*'). Lichamelijke opvoeding is dan ook een verplicht vak, met kerndoelen en eindtermen, waarvan het examendossier minimaal met een voldoende dient te worden afgesloten. Die 'voldoende' moet ergens op gebaseerd zijn, en dus is het nodig om met enige regelmaat de leervorderingen van de leerlingen vast te stellen en om leerlingen, ouders, en collega's hierin inzicht te geven. Hoewel met het wijdverbreide gebruik van apps als 'Magister' een doorlopende inzage mogelijk is, wordt er meestal ook nog gewerkt met rapporten. Middelbare scholen hanteren daarbij allemaal hun eigen wijze van rapporteren van de leerlingresultaten. Waarschijnlijk het meest voorkomend, is

Wat zal ik 'm geven?

Bronnen

Barmentlo, H., Borghouts, L. (2016). Beoordelingscriteria op het Heerbeeck College. *Lichamelijke Opvoeding* 6, 14-17.

Borghouts, L., Slingerland, M., Haerens, L. (2017). Assessment Quality and Practices in Secondary PE in the Netherlands. *Physical Education and Sport Pedagogy* 22(5), 473-489.

Dane, J. (2014). Een 5 voor Vlijt. *Toets!* 3, 44-45.

Groot, A.D. de (1966). *Vijven en zessen*. Groningen: Wolters.

Kneyber, R. (2018) <http://toetsrevolutie.nl/?p=316>. Geraadpleegd op 1-7-2019.

William, D., & Leahy, S. (2015). *Embedding formative assessment: Practical techniques for K-12 classrooms*. West Palm Beach, FL: Learning Sciences International.

Contact

l.borghouts@fontys.nl

Foto's

Anita Riemersma

Kernwoorden

evalueren, formatief, summatief, beoordelen, ontwikkelen.

het werken met vier rapportperiodes. Elk vak levert een aantal cijfers per periode aan, op basis waarvan een rapportcijfer tot stand komt. Vaak schrijft de school voor hoe veel cijfers dat per periode voor elk vak moeten zijn, en wordt er een weging gehanteerd, waarbij het ene cijfer zwaarder meetelt dan het andere. Binnen een leerjaar wordt in veel gevallen gewerkt met een 'voortschrijdend gemiddelde', waarbij alle behaalde cijfers in een jaar, meetellen voor de berekening van het rapportcijfer.

In gesprekken met scholen horen wij regelmatig van vaksecties LO dat zij bijvoorbeeld per periode vier cijfers 'moeten' aanleveren. Het is echter goed om te weten dat scholen de vrijheid hebben om dit soort regeltjes zelf te maken, en dus ook aan te passen. Gezien de bijzondere plaats van LO als 'niet-cognitief' vak (samen met de 'kunstvakken'), zou een school er dus ook voor kunnen kiezen om de rapportage van LO anders in te richten. Zeker wanneer je besluit om LO niet te laten meetellen voor overgangsnormen, zijn er alternatieve vormen van rapportage denkbaar die meer recht doen aan de formatieve functie van beoordeling, en aan de verschillen tussen leerlingen. Een paar voorbeelden van scholen die dit in de praktijk al doen:

- Een school in Uden werkt voor LO niet met cijfers, maar met een woordrapport. Elke periode krijgt een leerling een korte aantekening in zijn LO-rapport (een rapport apart van het reguliere rapport). Daarin staat altijd

een positief punt over wat de leerling heeft geleerd die periode, of opvallend goed heeft gedaan. En er staat altijd een tip of verbeterpunt, iets waar de leerling nog aan kan werken om te verbeteren.

- Een school in Best beoordeelt drie bekwaamheden: bewegingsbekwaamheden, omgangsbekwaamheden en regelbekwaamheden. Elke periode krijgen de leerlingen een beoordeling op elk van deze drie bekwaamheden. De beoordelingen zijn geen cijfers maar een leerling krijgt het niveau 'beginnen', 'ontwikkelen', 'behaald' of 'voorbeeldig'. Deze beoordelingen staan op zichzelf; ze worden bijvoorbeeld niet met elkaar gemiddeld. Beoordelingsformulieren, die elk niveau kort beschrijven, vormen daarbij de basis en de leerling is in principe zelf verantwoordelijk voor de beoordeling. De docent begeleidt dat (zelf-) beoordelingsproces, waarbij er aandacht is voor leerlingen die zichzelf herhaaldelijk over- of onderschatten (Barmentlo & Borghouts, 2016).
- Een school in Woerden heeft alle klassen binnen een jaargroep voor LO, parallel geroosterd. Leerlingen delen zichzelf, in samenspraak met de docent, na de eerste les van een lessenreeks in op niveau 1, 2 of 3. De klassen worden daarna voor de resterende duur van de lessenreeks opnieuw ingedeeld, op niveau. Zo ontstaan er dus niveaueklassen, net als bij vmbo, havo, vwo, maar dan voor motorische vaardigheden. Voor elk niveau gelden andere beoordelingscriteria (niveau 1 is moeilijker dan 3). Een leerling kan dus bijvoorbeeld een 10 halen op niveau 1, 2 of 3. Zo zijn er nog meer creatieve ideeën mogelijk. Zoals het toekennen van medailles per lessenreeks of leerlijn welke vervolgens worden gerapporteerd. Elke leerling krijgt goud, zilver óf brons, tenzij je niet naar vermogen hebt deelgenomen aan de les. Een leerling heeft dan voor een periode bijvoorbeeld twee zilveren en een bronzen medaille op het rapport.

Deze voorbeelden geven aan dat het te simpel is om te denken dat je moet kiezen tussen wel of geen cijfers. Er kunnen goede redenen en momenten zijn om cijfers te geven en er zijn ook goede alternatieven. Nog belangrijker dan de uitdrukkingvorm van een beoordelingsresultaat is het echter om goed na te denken hoe vaak je een summatieve beoordeling wilt geven, en hoe je de formatieve functie van beoordelen zo optimaal mogelijk kunt benutten. Want als het doel van ons vak is dat leerlingen iets leren, is formatief beoordelen een van de krachtigste instrumenten om dat te bereiken.

Dr. Lars Borghouts is docent en onderzoeker bij het lectoraat Move to Be van Fontys Sporthogeschool, Eindhoven.